

Павлишин Олег Володимирович,
професор кафедри філософії права та
юридичної логіки Національної академії
внутрішніх справ, доктор юридичних
наук, доцент

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СЕМІОТИКИ ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

Становлення семіотики права пов'язано з працями визначних філософів і юристів минулого, які здійснювали філософський (логічний) аналіз мови юриспруденції, дослідженнями в галузі герменевтики права, розробками комунікативних теорій права та низкою сучасних юридико-лінгвістичних досліджень. Особливе значення для оформлення автономного статусу семіотики права мали дослідження в цій галузі та організаційні зусилля Б. С. Джексона, Р. Кевелсон, Я. М. Брокмана та інших іноземних вчених. Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що семіотика права здобула світове визнання – щороку в різних країнах проводяться «круглі столи», з 1987 р. публікується Міжнародний журнал із семіотики права, існують інші форми координації роботи дослідників у цій галузі. Разом із тим, праць, які б визначали відповідну традицію на пострадянському просторі не досить багато, тоді як і семіотичні дослідження, і правова наука, і юридична практика у країнах колишнього «соціалістичного табору» мають власну специфіку в порівнянні із західними. Конститутивні проблеми семіотики права як галузі знань також потребують розроблення та обґрунтування. У цьому контексті варті уваги праці таких науковців, як Дж. Балкін, Я. М. Брокман, А. Вагнер, В. Веренич, Б. С. Джексон, А. А. Денисова, Д. Карцо, Р. Кевелсон, Н. Ф. Ковкель, Н. І. Хабібуліна, А. К. Саркісов. В Україні першим написав про актуальність даного підходу академік П. М. Рабінович у 1970-х роках, вагомий внесок у дослідження цієї проблематики здійснила А. С. Токарська, вперше у 2013 р. концептуалізувала ідеї семіотики права як філософсько-правової парадигми О. М. Балинська в ґрунтовній тематичній монографії. Також активно вивчають ці питання впродовж останніх десятиліть Д. В. Андреев, Д. О. Бочаров, В. М. Вовк, С. Е. Зархіна, Н. В. Кушакова-Костицька, О. О. Мережко, О. В. Стовба, В. Д. Титов, В. В. Речицький,

Н. І. Сагохіна, Ю. В. Чистякова, Ю. Ю. Калиновський та інші сучасні українські вчені.

Ураховуючи теоретичну традицію та практичну значущість семіотичних досліджень правового буття, вони потребують належного методологічного та інструментального забезпечення [1], формування відповідного категоріального апарату. Звідси постає потреба дослідження та визначення теоретичних і методологічних засад семіотики права як парадигми новітнього філософсько-правового дискурсу у зв'язку з актуальними напрямками та не вирішеними проблемами сучасних філософсько-правових досліджень [2].

Семіотика права поєднує різні світоглядно-методологічні системи через розкриття їх особливостей, відмінних рис у межах єдиної системи координат, в якій проект постмодерну є одним із варіантів пояснення світу права. З одного боку, семіотика є зразком раціоналістичного дискурсу, вона народилася на перетині прагматизму, лінгвістики та філософії мови, з іншого, вона подібно до постструктуралізму розглядає світ як систему знаків. Принципова відмінність семіотичного від постмодерного праворозуміння полягає в тому, що семіотика права в межах правового синтаксису не претендує на пояснення природи того, що стоїть за ланцюгами правових знаків, а лише констатує факт їхнього існування та розглядає структури, в які організоване правове буття.

Разом із тим, семіотика права не лише належним чином оцінює провідну роль ідейно-духовних начал у праві, а й допомагає розв'язати низку юридико-лінгвістичних проблем, як продемонстровано в низці попередніх авторських розробок [3, с. 38–40; 4, с. 19–20; 5, с. 63–65; 6, с. 126–128; 7, с. 80–84].

Утім, формально-нормативні елементи права та соціально-діяльнісні вияви правового буття не менше заслуговують на увагу в контексті семіотичного підходу, тому реалізація права, правозастосування, правоохоронна діяльність та інші політико-правові феномени доволі детально розглядаються за допомогою семіотичної методології [8, с. 763–765; 9; 10, с. 61–64].

Право як багатовимірна знакова система може розглядатися в декількох основних вимірах – як форма суспільної свідомості, ціннісна та нормативна система, регулятор суспільних відносин, практика організації людського життя, з метою впорядкування такого розгляду варто сконцентруватися на традиційній структуризації правової реальності та виділити три основні рівні, які вже стали

загальновизнаними для дослідників у галузі філософії права (на основі підходу академіка С. І. Максимова): 1) ідея права; 2) норма права; 3) правове життя. Кожен структурний рівень ієрархічно побудованої правової реальності (правові принципи – ідеї, правові приписи – норми (закон), правові відносини) є зразком знакової підсистеми, в якій поряд із загальними діють і власні семіотичні закономірності.

Крім того, не потрібно забувати про прагматику права як складову семіотики права, адже евристичні можливості останньої можуть бути реалізовані і в більш предметному вимірі для аналізу юридичних термінів. Навряд чи викликатиме дискусію теза про те, що терміни в юриспруденції повинні мати одне значення, але ж який термін буде адекватно передавати зміст і логічний обсяг певного правового поняття? Приміром, якщо вважати справедливим твердження про те, що «правозастосування» – це український відповідник російського «правоприменение», то «правозастосовний» якнайбільш точно передає зміст терміну «правоприменительный». Адже дійсно, у такому разі більш вдалим буде саме цей термін, оскільки «застосовний» означає «применимый», отже, і діяльність (акт, процес тощо) є «правоприменительними», а не «правоприменимыми». Безумовно, варто звернутися і до української мовної практики. Видається, що слово, яке з'являється в мові на основі суфіксального способу творення прикметників, повинно бути співзвучним іменнику, від якого утворене (приміром, «відрахування» – «відрахований»), однак при цьому зауважуємо пасивну позицію предмета думки, який позначається утвореним словом. Утім, може бути й інакше – порівняймо: «розпорядження» – «розпорядчий» (акт), «виконання» – «виконавчий» (директор). Як бачимо, акцентована активна позиція забезпечується використанням суфікса «-ч». Також варто взяти до уваги актуальну необхідність досліджень можливостей взаємодії семіотики права, юридичної лінгвістики та деонтичної логіки в дослідженні низки політико-правових феноменів [10, с. 61–64], адже національна правова система України потребує однозначності у вживанні юридичних термінів з метою впорядкування понятійно-категоріального апарату вітчизняної юриспруденції на сучасному етапі її розвитку.

Список використаних джерел

1. Костицький М. В. Філософські та психологічні проблеми юриспруденції : монографія. Чернівці : Рута, 2008. 560 с.

2. Павлишин О. В. Правова реальність як знакова система : монографія / О. В. Павлишин. Харків : Право, 2017. 336 с.

3. Павлишин О. В. Правові символи як об'єкти семіотико-правових досліджень // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : тези доп. VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 4 листоп. 2011 р.) / [редкол. : В. В. Коваленко, О. М. Джу́жа, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. С. 38–40.

4. Павлишин О. В. Політико-правова міфологія та її відображення у текстах правових документів // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2012 р.) / ред. кол. : В. В. Коваленко, В. В. Черней, М. В. Костицький та ін. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. С. 19–20.

5. Павлишин О. В. Правозастосовча діяльність як об'єкт семіотико-правового аналізу // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали Х Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2014 р.) / [ред. кол. В. В. Черней, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 63–65.

6. Павлишин О. В. Семіотико-правові концепти та термінологізація у філософсько-правовому дискурсі // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали XI Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 27 листоп. 2015 р.) / [ред. кол. Черней В. В., Гусарев С. Д., Чернявський С. С.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2015. С. 126–128.

7. Павлишин О. В. Знаково-символічне відображення ідеї права в тексті законодавчих актів // *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* [Текст] : матеріали XIII Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ, 30 листоп. 2017 р.) : у 2 ч. / [ред. кол. В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський, М. В. Костицький та ін.]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2017. Ч. 1. С. 80–84.

8. Павлишин О. В. Семіотика права // *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. – Т. 2 : Філософія права. Х. : «Право», 2017. С. 763–765.

9. Павлишин О. В. Електронні експертні системи та їх використання у правозастосовчій діяльності [Текст] : монографія. Київ : НАВС; ПАЛИВОДА А. В., 2015. 324 с.

10. Durdynets M. Philosophical-legal analysis of Ukrainian parliament model systemic transformation toward bicameralism. *Visegrad journal on human rights*. 2017. № 4. Volume 2. P. 61–64.